

**СИРДАРЁ БОЛАЛАР ФОЛЬКЛОР РАҚСЛАРИНИНГ
БАДИИЙ – ТАРБИЯВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ**

Шухрат Тохтасимов,

*Ўзбекистон давлат хореография
академияси ректори, профессор*

Аннотация. Мазкур мақолада Сирдарё вилояти болалар фольклор рақсларининг ўзига хос бадиий-эстетик, маърифий – тарбиявий хусусиятлари тадқиқ қилинди.

Калит сўзлар: болалар рақси, фольклор элементлари, янги Ўзбекистон, маданий мерос, тарих, миллий ўзлик, маросим.

Ўзбек болалар фольклор рақс санъатида миллатнинг тарихи, қадим орзу- умидлари, бетакрор кадрийатлари, олижаноб фазилатлари ўзининг бадиий – эстетик ифодас. Ўзбекистон Миллий энциклопедиясида миллий рақс санъати ҳақида шундай дейилади: “Ҳар бир халқнинг рақс анъаналари, ижро услуби, пластик тасвирий воситалари бўлиб, улар тарихий, ижтимоий ва географик шароитлар таъсирида таркиб топиб ривожланган. Рақс халқ маросимлари, байрамларининг таркибий қисмидир.”¹

Рақс санъати болаларнинг эстетик туйғуларини тарбиялаш, уларни гўзаллик дунёсига олиб киришда рангин туйғуларга ошно қилишда муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун ўсиб келаётган ёш авлодни миллий санъатимизга муҳаббат руҳида улғайтириш, рақс таълимини юқори босқичга чиқариш талаб этилмоқда. Айниқса, фольклор рақслари теран моҳияти, соф халқона ижро услублари билан томошабинни хайратга солади. Бугун ўзбек миллий рақс санъатини дунёга танитиб юрган “Сирдарёнинг саватчи

¹Ўзбекистон Миллий энциклопедияси 7- ж. Т.: “Ўзбекистон Миллий энциклопедияси” давлат нашриёти., 2004. -Б. 266.

қизлари” композицияси аслида “Сават тўқиш” болалар фольклор рақси замирида яратилган. Ҳар бир бола, у кейинчалик қайси касбни танлашидан қатъи назар мусиқа ва рақс санъатини ўрганиши, уни севиши, ундан етарлича бохабар бўлиши келажак учун пойдевор вазифасини ўтайди. Хореограф - педагог дунёни бола кўзи билан кўриши, табиатга улар каби беғубор муносабатда бўлиши шарт.

Халқимизнинг орзу - истаклари ва мифологик қарашлари, табиат ҳодисалари билан боғлиқ билим ва кўникмалари асосида шаклланган мавсумий маросимлар туркумида Наврўз байрами энг юксак мақомни эгаллаган. Анча йиллардан бери мамлакатимизда кенг нишонланадиган Мустақиллик ва Наврўз байрамларининг болалар дастурида Гулистон шаҳридаги “Сирдарё ғунчалари” рақс дастасининг фольклор рақслари кўпчиликнинг эътиборини тортиб келмоқда. Айниқса, уч қисмдан иборат “Сават тўқиш” фольклор рақсида ибтидоий даврлардаги меҳнат жараёнлари, миллий қадриятларимиз, ўзбек халқининг инсонпарварлиги, бағрикенглиги болаларча беғубор туйғулар уйғунлигида тараннум этилади. Композициянинг биринчи қисмида “Сават тўқиш” бўлиб, унда новдаларни парваришладан бошлаб то сават тўқишгача бўлган жараён рақс ҳаракатларида ифодаланади. “Тандирнон” деб номланган иккинчи қисмида ўзбек хонадонларида ун элаш, хамир қориш, нон ёпиш, тандирда қизариб пишган нонларни саватларга солиб меҳмон кутиш маросими тасвирланади. Композициянинг “Саватчи қизалоқлар сумалак сайлида” фаслида буғдой экиш, қозонга тош ташлаш, чалпак пишириб, саватларда меҳмонларнинг олдига қўйиш, кейин пиёлалардаги сумалакларни саватларга чиройли қилиб териб, тарқатиш жараёнлари миллий қадриятлар билан уйғунликда кўрсатилади.

Таниқли балетмейстр, Гулистон шаҳридаги 1 – мусиқа ва санъат мактаби рақс синфи ўқитувчиси, Республика халқ таълими аълочиси, Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ҳузуридаги “Ўзбекконцерт” давлат муассасаси томонидан ташкил этилган Республика балетмейстрлар

кенгаши аъзоси Барнохон Холиқова сахналаштирган “Саватчи қизлар” рақси бугун дунё кезмокда. Ҳар бир санъат тури у фольклор ёки эстрада йўналиши бўладими, аввало маънавий таъсир кўрсатиш баробарида эстетик завқ ва кайфият улашади. Хорижда ҳам “Сават тўқиш” ва “Саватчи қизлар” рақсларига қизиқиш катта. Демак, унинг ҳаётсеварлик, меҳр – оқибат, яхшилик ва эзгулик каби умуминсоний туйғуларни ҳамда ўзбек халқининг меҳмондўстлигини кенг тараннум этиши турли халқлар ва миллатларнинг дўстлиги, бирдамлигига сабаб бўлмокда.

Дарҳақиқат, болалар оммавий рақсларини сахналаштириш ниҳоятда мураккаб жараён. 2017-2018 йилларда “Камалак юлдузлари” болалар ижодиёти кўрик-танловининг Республика босқичида “Сирдарё ғунчалари” рақс дастаси 1-ўринни эгаллаб, Барнохон Холиқовани янги ижодий кашфиётларга илҳомлантирди. 2018 йил фольклор рақс композицияси билан Сурхондарёда бўлиб ўтган “Бойсун баҳори” Халқаро фольклор фестивалида 3-ўринни, Навоий шаҳрида “Нурли наволар” Халқаро фольклор фестивалида 1-ўринни, 2019 йил Қирғизистон Республикасида бўлиб ўтган “Иссиқкўл истеъдодларни чорлайди” Халқаро болалар фестивалида “Саватчи қизалоқлар” рақси 2-ўринни эгаллаб, кумуш медал билан тақдирланди.

Инсониятга маънавий озуқа, эстетик завқ, руҳий таскин берувчи миллий рақслар умрбоқий қадриятлар, асрий орзуларнинг тасвирий

ифодасидир. Улар ёш авлодни миллий ғурур, ўтмиш ҳақиқатларига қизиқиш, юрт тарихига муҳаббат руҳида улғайтиради. Болалар рақс таълимида устознинг шогирдлари билан мулоқоти нафақат жонли, балки теран ва таъсирчан, ҳаққоний ва ишонарли, бетакрор ва руҳлантирувчи бўлсагина ўзининг чинакам самарасини беради. Буюк ипак йўли қарвонлари элларни бир - бирига боғлаб, савдо - сотиқ билан шуғулланишдан ташқари ҳунармандлик, урф - одат ва қадриятларни ҳам тарғиб қилган. Бу қарвонлар Амударё ва Сирдарё оралиғидаги эзгулик кўприклари ҳисобланиб дунёнинг азим уммонларига турфа маҳсулотлар билан бир қаторда санъат ва маданият намуналарини ҳам ёйган.

Эътироф этиш керак, Барно Холиқова ўзининг изланишлари, тиниб - тинчимаслиги туфайли Сирдарё рақс мактабига асос солди. Қадим Сирдарё этакларида яшаган халқлар ижодиётини, ранг - баранг асарларининг моҳияти, ижро йўналишини сайқаллаб янги босқичга олиб чиқди. Халқона миллий рақсларни замонавий усул ва услублар билан такомиллаштирди. Ҳар бир яратилган рақс улуғ аждодларимиздан мерос бўлиб, табаррук заминимизни мадҳ этиши, эзгуликка чорлаши, дўстликка ва қардошликка ундаши, кичкинтойлар қалбида эстетик завқ уйғотиши лозим. Барнохон Холиқова болалар руҳиятини яхши билади, уларнинг ёшига мос бўлмаган, салбий таъсир ўтказадиган мавзуларга қўл урмайди. Унинг “Сават тўқиш” фольклор рақсининг тарбиявий аҳамияти, таъсирчанлиги кишини ҳайратга солади. Гуруҳида 3-4 ёшли кичкинтойлар ҳам бор. У болалар билан ишлашдан эринмайди, рақс санъати орқали уларнинг кўнглида яратувчанлик ва бунёдкорлик, гўзаллик ва нафосат туйғуларини уйғотишига ишонади.

Барнохон Холиқова “Сирдарё наволари” ашула ва рақс ансамбли қошида ташкил этган “Сирдарё ғунчалари” болалар рақс дастаси тез орада мамлакатда ном қозонди.

2016 йил Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган “Виктория” Халқаро танловида “Саватчи қизалоқларнинг сумалак сайли” рақси билан мутлақ

ғолибликни ҳамда мазкур танловда доимий иштирок этиш имкониятини қўлга киритишди. “Сирдарё ғунчалари” учун 2017 йил янада муваффақиятли бўлди. Наргиза Назарова Болгария давлатида, Ҳуснидахон Абдусаломова Россия Федерациясининг Сочи шаҳрида бўлиб ўтадиган Халқаро рақс фестивалида “Саватчи қизалоқ”нинг яқка рақсини ижро этиб, фахрли 2-ўринни эгаллади.

2021 йил май ойида Евроосиё рақс академияси ташаббуси билан Америка Қўшма Штатларида бўлиб ўтган дунё рақслари фестивалида “Сават тўқиш” болалар фольклор рақси алоҳида эътироф этилди. “Сирдарё ғунчалари” рақс дастаси раҳбари Б.Холиқова ўзбек рақс санъатини дунёга тарғиб қилишдаги фидойилиги ва жонкуярлиги учун академия президенти Emiko Nur Nakamura томонидан “Рақс санъати устаси” номинацияси билан тақдирланган.

Энг қадим замонлардан ҳар бир ўзбек хонадонида катта ва кичик саватлар бўлган, ёз, куз фаслларида турли миллат вакилларидан иборат маҳалла болалари кўни – кўшниларга сават – сават мевалар тарқатишади. Бу каби соф ўзбекона фазилатлар болаларни бир – бирига яқинлаштиради, дўстлаштиради. Зеро, ўзбек саватлари фаровонлик, саховат ва меҳр-муҳаббат рамзидир. Рақсни томошабинда сават билан боғлиқ миллий кадриятлар, урф-одатлар ва анъаналар ҳақида тасаввур уйғотади. “Саватчи қизалоқлар” ўзбек халқининг меҳмондўстлиги, меҳр – оқибатини тарғиб қилиш орқали мамлакатлар ўртасидаги дўстлик, биродарлик ришталарини мустаҳкамлашга катта ҳисса қўшмоқдалар.

Барнохон Холиқова қатор йиллардан буён санъат мактаби ўқувчилари учун сахналаштирган рақслари, театрлаштирилган композициялари билан Республика миқёсида бўлиб ўтаётган маърифий тадбирлар ҳамда байрам тантаналарида муваффақиятли қатнашиб келмоқда. Атоқли санъатшунос Любовь Авдеева тўғри таъкидлаганидек,: “Рақс замонавий ва маконий санъатнинг шундай турики, унда бадиий образ инсон гавдасининг ритмик уюшган, тасвирий ва ифодали ҳаракатлари билан яратилади.” Биз сават

образида ўзбек халқининг энг олижаноб фазилатларини кўрсатишга ҳаракат қилдик.

Тараққиёт сари дадил одимлаётган ҳар бир давлат тарихга назар ташлаб, миллий урф – одатлар, қадимий анъаналар, бетакрор қадриятларни ўрганишга ва асраб – авайлашга интилади. Бу борада миллий рақс санъатининг ўрни ва аҳамияти беқиёс. Ўсиб келаётган ёш авлод аждодларимиз қолдирган маънавий мерос, илмий кашфиётлар билан фахрланиш туйғусини кучайтириш, уларнинг онгу – шуурида миллий ўзлик ва миллий ғурур туйғуларини юксалтиришда фольклор кўшиқ-рақсларини ҳеч нарса билан тенглаштириб бўлмайди.

Ўзида тарихий ва замонавий руҳни мужассамлаштирган Сирдарёнинг “Саватчи қизлари” ўзбек халқи меҳмондўстлиги, бағрикенглиги ва муҳаббатининг рамзи сифатида дунё кезмоқда. Турли миллатлар ва элатларга завқ улашиб, уларнинг меҳр ришталари янада мустаҳкамланиши учун ҳисса қўшмоқдалар. Муҳими, сирли воҳанинг сирли саватлари Учинчи Ренессанс пойдеворини яратаётган янги Ўзбекистоннинг умуминсоний қадриятлари кўламини кенгайтормоқда. Энг мунаввар урф - одатларимиз, анъаналаримизни намоён қилгувчи миллий рақс санъатимиз мамлакатлар ва қитъаларни туташтиргувчи олтин кўприк вазифасини ўтамоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. Т.: “Ўзбекистон” нашриёти.,2021.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақс санъати соҳасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори.ЎЗА, 2020й.,4 февраль.
3. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси 7- ж. Т.: “Ўзбекистон Миллий энциклопедияси” давлат нашриёти.,2004.
- 4.Ғафур Ҳ. Халқ ўйинлари, кўшиқлар ва анъаналарга бир назар.Т.: “Камалак”, 1992.